

รายงานสรุปผู้บริหาร
(Executive Summary)

การประเมินผลงานขยายผลศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เสนอ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(สำนักงาน กปร.)

ดำเนินการโดย

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ และ
สถาบันกัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มีนาคม ๒๕๕๒

รายงานสรุปผู้บริหาร
การประเมินผลการขยายผลศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ปี ๒๕๔๔ - ๒๕๔๖

จากการศึกษาที่ได้ตั้งโจทย์ไว้ ๔ ประเด็นหลัก ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้การดำเนินการโครงการขยายผลของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรม และมีความยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้จึงได้จัดทำบทสรุปและข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายไว้เป็นประเด็นๆ ดังต่อไปนี้

๑. โครงการขยายผลควรถอดบทเรียนกรณีชาวบ้านที่ประสบผลสำเร็จ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ควรถอดบทเรียนชาวบ้านที่ประสบผลสำเร็จแล้วขยายผลในเรื่องนั้นต่อไป เช่น กรณีกลุ่มผลิตข้าวเหนียวที่เลี้ยงปลาตก กรณีการเพาะเห็ดของชาวบ้านบ้านโคกสยา กรณีการทำเกษตรแบบผสมผสานที่บ้านเปล กรณีการทำเกษตรผสมผสานโดยการขุดยกร่องปลูกมะนาว เลี้ยงปลา เลี้ยงวัว และปลูกยางพารา หรือกรณีการดำเนินการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ของชุมชนบ้านเกษตรมนูเินะ เป็นต้น

การถอดบทเรียนควรถอดให้รอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านองค์ความรู้ หรือบริบทของผู้ประสบผลสำเร็จ เช่น ด้านทรัพยากรที่ดิน น้ำ ระบบแรงงาน วิธีการดำเนินการ วิธีการบริหารจัดการ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ฯลฯ จนสามารถเห็นองค์รวมแห่งความสำเร็จของผู้เข้าร่วมโครงการแต่ละราย เมื่อได้องค์ความรู้แล้ว นำองค์ความรู้เหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายที่จะขยายผลในรุ่นต่อไป นอกจากนี้ ควรถอดบทเรียนในรายที่รับการขยายผลแล้วประสบผลสำเร็จทั้งด้านความพอเพียงในระดับครัวเรือน และความพอเพียงในเชิงพาณิชย์

การขยายผลควรจัดในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างผู้ประสบผลสำเร็จและชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ทำหน้าที่เป็น “แม่งาน” ขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าว ข้อเสนอแนะนี้จะแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพการขยายผลได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่อย่างไรก็ตาม การขยายผลในเชิงปริมาณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ควรดำเนินการไปตามปกติ โดยวางน้ำหนักเป้าหมายการขยายผลว่า เป็นการทดลองปฏิบัติจริงเพื่อค้นหา **เนื้อหาของกิจกรรม** และค้นหา **แนวทางของการขยายผล** ที่มีประสิทธิภาพ ส่วนโครงการถอดบทเรียนและนำบทเรียนที่เป็นองค์ความรู้ในเชิงบูรณาการ

นั้น ควรดำเนินการในลักษณะโครงการพิเศษ เพื่อสนับสนุนและพัฒนาต่อยอดจากความพอเพียงในระดับครัวเรือน ไปสู่ความพอเพียงในเชิงพาณิชย์ โดยใช้คุณภาพของประชากรเป็นตัวกำหนดสำคัญในการดำเนินโครงการ สุดท้ายจะนำไปสู่ผล คือ คุณภาพของการขยายผล ที่ตรงกับความต้องการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ และความต้องการของประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๒. ช่องทางการขยายผลสู่ชาวบ้านควรใช้ช่องทางที่เกิดจากฐานทางด้านวัฒนธรรมเดิมของพวกเขา

ตามระบบเดิม การคัดเลือกกลุ่มคนที่จะเข้าร่วมโครงการขยายผล ใช้วิธีให้ผู้ประสานงานชุมชนซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ รวบรวมรายชื่อผู้เข้าร่วมโครงการจากผู้ประสานงานหรือผู้นำชุมชน ซึ่งการเข้าร่วมโครงการขยายผลแต่ละกิจกรรมจะเกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เข้าร่วมโครงการโดยตรง อันได้แก่ การได้รับปัจจัยพื้นฐานที่จะดำเนินตามโครงการ อาทิ หากเป็นโครงการสนับสนุนการเลี้ยงสัตว์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จะให้พันธุ์สัตว์และอาหารสัตว์อีกจำนวนหนึ่ง หรือโครงการปลูกพืชแบบผสมผสาน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จะช่วยเหลือเรื่องพันธุ์พืช นำเครื่องจักรมาขุดยกร่องให้ หรือการสนับสนุนการเลี้ยงปลาเช่นกัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จะช่วยขุดบ่อปลา ให้พันธุ์ปลา และอาหารปลาอีกส่วนหนึ่ง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องการเข้าร่วมโครงการ เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ หรือผู้นำชุมชน จึงมีแนวโน้มที่จะคัดเลือกญาติมิตรของตน อย่างไรก็ตาม การประสานผู้เข้าร่วมกิจกรรม ขึ้นอยู่กับลักษณะโครงการขยายผลด้วย หากเป็นโครงการสำคัญ เช่น การให้พันธุ์สัตว์ อาทิ แพะ วัว เป็น ไก่ จะได้รับความสนใจ หากไม่น่าสนใจ วิธีการประสานงานก็จะเป็นอีกลักษณะหนึ่ง

ภาวการณ์ข้างต้น จึงเป็นที่มาของการตีฉันทินทาวว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ไม่มีความยุติธรรมเพราะเลือกปฏิบัติต่อชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับการสนับสนุนจะได้รับการสนับสนุนไปตลอด ขณะกลุ่มที่ไม่ได้ก็ไม่ได้เลย เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จึงควรใช้วิธีเลือกกลุ่มรับการขยายผลโดยใช้วิธีการคัดเลือกอันมีฐานทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่หรือใช้อยู่ เช่น หากผู้เข้าร่วมโครงการเป็นชาวไทยพุทธ อาจใช้วิธีการให้สมัครเข้าร่วมโครงการแล้วพิจารณาคุณสมบัติโดยใช้หลักคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมโครงการขยายผลที่ประสบผลสำเร็จแล้วเป็นเกณฑ์ คุณสมบัติดังกล่าวศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จะต้องถอดบทเรียนจากรุ่นพี่ที่ประสบผลสำเร็จออกมาสรุปไว้เป็นคุณสมบัติกลางสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการ หรือ หากผู้เข้าร่วมโครงการเป็นชาวไทยมุสลิม ควรให้โต๊ะอิหม่าม พร้อมด้วยกรรมการประจำมัสยิดเป็นผู้คัดเลือก และ

พิจารณาบุคคลเหล่านั้นตามหลักเกณฑ์ของคุณสมบัติกลางอีกครั้งหนึ่ง การดำเนินการดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาเรื่องข้อครหาการเลือกปฏิบัติได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มคนไทยมุสลิม

การคัดเลือกโดยใช้มิติทางศาสนา **จึงน่า**จะมีความชอบธรรมมากกว่าแบบเดิม หรือทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ อาจใช้วิธีการอื่นๆ ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการนั้นสุดแต่ความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัย เห็นว่าควรพิจารณาการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการโดยใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นหลัก

๓. การดำเนินการโครงการขยายผลควรเริ่มต้นที่ การศึกษา – ใต้องค์ความรู้ - ขยายผลสู่ชาวบ้าน บนบริบทจริงของชุมชน

อาทิ เรื่องกิจกรรมการขยายผล เรื่องพื้นที่ เรื่องกลุ่มคนที่เข้าร่วมโครงการ เป็นต้น ควรพัฒนาจากฐานของชุมชนเป็นสำคัญ เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่เกิดปัญหาที่ชาวบ้านบอกว่า “เอาแพะไปเลี้ยงใกล้ๆ ผัก เอาผักไปปลูกใกล้ๆ ทะเล มันจะได้รับผลอะไร” เป็นต้น

จากปัญหาที่ผ่านมา เมื่อพิจารณาโครงการขยายผลทั้ง ๑๔ โครงการย่อยพบว่า หลายโครงการไม่สอดคล้องกับท้องถิ่น หลายโครงการไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ไม่คำนึงถึงองค์ความรู้เดิมของผู้รับการขยายผล ไม่คำนึงถึงข้อจำกัดของผู้รับการขยายผล ดังนั้น เมื่อมีการดำเนินการขยายผลสู่ชาวบ้านจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังเห็นได้จากการเริ่มต้นของโจทย์ที่นำไปสู่การศึกษาทดลองของโครงการต่างๆ เพื่อนำผลไปขยายต่อชาวบ้านนั้น หลายโครงการไม่ได้เกิดจากการพัฒนาโจทย์จากปัญหาของชาวบ้าน ดังเห็นได้จากหลายโครงการเกิดขึ้นโดยไม่มีฐานองค์ความรู้เดิมของชุมชนรองรับ เช่น โครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อการค้า หรือโครงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินภูมิภาคอื่นๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคอีสาน และภาคกลางแล้ว ทุกพื้นที่ล้วนมีโครงการขยายผลในลักษณะเดียวกัน นั่นแสดงให้เห็นว่า ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ เองคำนึงถึงบริบทที่ต่างกันของประชากรแต่ละศูนย์ศึกษาฯ น้อยเกินไป หรือแทบจะไม่ให้ความสำคัญ ดังเหตุผลที่กล่าวมา

หากปรับเนื้อหากิจกรรมโครงการขยายผลโดยใช้โจทย์จากชุมชนแล้ว ศึกษาค้นหาองค์ความรู้ ทดลองอย่างเป็นระบบ เมื่อประสบผลสำเร็จภายใต้เงื่อนไขต่างๆ แล้ว จึงนำโจทย์ดังกล่าวไปสู่ชาวบ้าน เข้าลักษณะ คำถามจากหมู่บ้าน ศึกษาทดลอง วิจัยค้นคว้า โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ใต้องค์ความรู้ แล้วนำไปแก้โจทย์ให้ชาวบ้าน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ เองจะได้ความรู้จากปัญหาของชาวบ้าน โครงการขยายผลก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชาวบ้าน ตรงตามเป้าหมายของการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ในที่สุด

๔. ควรหาแนวทางในการแก้ปัญหาการถือครองที่ดินของกลุ่มชาว ไทยมุสลิม

การเป็นเจ้าของและใช้ประโยชน์พื้นที่ร่วมกันของชาวไทยมุสลิมนั้น จากการสืบค้นแนวทางตามหลักคำสอนทางศาสนา และสิ่งที่ปรากฏจากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างหนึ่ง ซึ่งในอนาคตอาจกระทบกับโครงการขยายผลที่มีเป้าหมายให้เกษตรกรมีวิถีชีวิตอย่างพอเพียง ปรากฏการณ์ดังกล่าว คือ ปริมาณการถือครองที่ดิน ถึงแม้ตัวเลขทางสถิติเมื่อเฉลี่ยตามจำนวนครัวเรือนจะมีที่ดินประมาณ ครอบครัพละ ๓ ไร่เศษ แต่เมื่อพิจารณาจากความเป็นจริงพบว่า ในพื้นที่รอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ นั้น มีกลุ่มที่ถือครองที่ดินจำนวน ๓ กลุ่ม คือกลุ่มคนไทยพุทธ กลุ่มคนไทยมุสลิม และกลุ่มคนจีนในตลาด ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินนั้น กลุ่มคนไทยพุทธกับคนไทยมุสลิมมีวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินใกล้เคียงกัน ในขณะที่ที่ดินที่ชาวบ้านเรียกว่า เป็นที่ดินของคนจีนในตลาด (พ่อค้าเชื้อสายจีน หรือเศรษฐีในตลาดเมืองนราธิวาส) มีลักษณะการใช้ประโยชน์แตกต่างออกไปอย่างเห็นได้ชัด คือ ปล่อยให้เป็นที่รกร้าง เป็นป่าตามธรรมชาติ ไม่มีการประกอบอาชีพทางการเกษตร หรือเป็นพื้นที่เช่าเพื่อทำกินของคนในชุมชน

สิ่งที่น่าจะเป็นปัญหาในระยะยาว คือ เมื่อเปรียบเทียบการถือครองที่ดินระหว่างกลุ่มคนไทยมุสลิมกับกลุ่มคนไทยพุทธ จะเห็นความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด คือ ในขณะที่การถือครองที่ดินของคนไทยพุทธมีประมาณ ๗ - ๑๕ ไร่ แต่กลุ่มคนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ต่ำกว่านั้นมาก มีประมาณไม่ถึง ๓ ไร่ต่อครัวเรือนโดยเฉลี่ย สาเหตุดังกล่าวไม่ใช่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมสนับสนุนของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ แต่เกิดขึ้นจากเหตุผลทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ เช่น กรณีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของมุสลิมมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามลำดับในขณะที่ทรัพยากรที่ดินมีเท่าเดิมหรือลดน้อยลงจากการเปลี่ยนมือถือครอง

จากปัญหาในลักษณะที่กล่าว ถึงแม้จะมีโครงการขยายผลที่มีประสิทธิภาพมากเพียงใด แต่หากผู้รับการขยายผลขาดปัจจัยพื้นฐานสำคัญ คือ ที่ดิน เป้าหมายแห่งการพัฒนาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จะไม่มีทางสำเร็จได้เลย นอกจากนั้น ความแตกต่างกันในเรื่องที่ดินยังเป็นปัญหาในเชิงสังคมเมื่อมีการเปรียบเทียบกันระหว่างคนสองกลุ่มในพื้นที่ดังกล่าว บทบาทของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ นอกจากทำหน้าที่ในการสนับสนุน ส่งเสริม เอื้อเพื่อปัจจัยในการผลิตที่สำคัญแล้ว หน้าที่ประการหนึ่งคือการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะสิ่งเหล่านี้คือต้นทุนสำคัญในการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จโดยตรง

ฉะนั้น ปัญหาเรื่องที่ดินดังกล่าว ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ควรมีพื้นที่ให้ชาวมุสลิมใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่ง

พื้นที่ลักษณะนี้น่าจะเป็นการใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับพื้นที่ของกุโบ ซึ่งมีเป้าหมายชัดเจนแต่เปิดสิทธิในการใช้ประโยชน์เท่าเทียมกัน ซึ่งในด้านเนื้อหาส่วนนี้อาจต้องปรึกษากับผู้รู้ทางศาสนาต่อไป

๕. ควรให้ความสำคัญต่อเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานระดับชุมชนให้เด่นชัด ในเรื่องอำนาจการตัดสินใจในกิจกรรมการขยายผล

การดำเนินงานโครงการขยายผลเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ในการนำผลการศึกษาค้นคว้าไปเผยแพร่ให้ชาวบ้านนำไปดำเนินการ เพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ กลไกสำคัญที่คอยประสานงานระหว่างชาวบ้านกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ในกิจกรรมการขยายผล คือ เจ้าหน้าที่ประสานงานภายในชุมชน เจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญ คนกลุ่มดังกล่าวถือได้ว่าเป็นประตูด่านแรกของความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบคอยดูแล ติดตามผลการดำเนินการของโครงการขยายผลทุกขั้นตอน เริ่มจากขั้นตอนแรก คือ ประสานผู้เข้าร่วมโครงการขยายผล เมื่อได้คนที่เข้าร่วมโครงการก็จะนำคนกลุ่มดังกล่าวเข้าฝึกอบรม ทดลองปฏิบัติการจริง ศึกษาดูงานในแปลงสาธิต หลังจากนั้นเมื่อชาวบ้านกลับไปยังชุมชน คนกลุ่มนี้ก็จะติดตามประสานงานเพื่อให้ชาวบ้านที่ผ่านการฝึกอบรมรับปัจจัยในการผลิต เช่น การประสานกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ให้นำเครื่องจักรลงเพื่อไถนาบ้าง ชุดยกร่องบ้าง หรือมอบพันธุ์สัตว์ พันธุ์ปลา เป็นต้น เมื่อชาวบ้านดำเนินการอยู่คนกลุ่มนี้ก็จะทำหน้าที่ติดตามรับฟังปัญหาจากชาวบ้าน แล้วประสานกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ให้เข้ามาช่วยเหลือหากเกิดปัญหาต่างๆ จากโครงการขยายผล ประสานงานจนโครงการขยายผลแล้วเสร็จ หรือหากชาวบ้านพัฒนาต่อยอดก็จะอำนวยความสะดวกโดยจะประสานงานกับทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ให้ช่วยเหลือด้านต่างๆ

สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน จะปฏิบัติหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ กับชาวบ้านในทุกกิจกรรมของโครงการขยายผล หากเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่โดยความรับผิดชอบ และยึดประโยชน์ของชาวบ้านสูงสุด ทัศนคติต่อโครงการขยายผล และต่อศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ก็จะเป็นไปในทางที่ดี แต่หากปฏิบัติในลักษณะตรงกันข้ามก็จะก่อให้เกิดทัศนคติต่อโครงการขยายผล และต่อบทบาทของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ไปในทางที่ไม่ดี ฉะนั้นบทบาทของเจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชนจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในส่วนงานอื่นๆ โดยเฉพาะมีความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการขยายผล และต่อความเข้าใจถึงบทบาทของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ แม้จะมีความสำคัญดังที่

กล่าวมา แต่ความจริงปรากฏว่า **เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในหน้าที่ดังกล่าวในปัจจุบัน มีสถานะในการทำงานเป็นเพียงลูกจ้างชั่วคราวเท่านั้น** เมื่อสถานภาพในการทำงานเป็นตามที่เป็นอยู่ แต่ต้องรับภาระอันเป็นความหวังของชาวบ้าน โดยการประสานงานให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ดำเนินการช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบปัญหาต่างๆ หลายครั้งหลายคราที่เจ้าหน้าที่ประสานงานภายในหมู่บ้านมาแจ้งให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ดำเนินการตามคำขอร้องของชาวบ้าน แต่เมื่อหัวหน้าส่วนงานไม่อนุญาต หรือไม่อนุมัติตามข้อเสนอของผู้ประสานงาน สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจนเป็นเรื่องปกติ โดยคำยืนยันของชาวบ้านว่า “เจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ชอบรับปากชาวบ้าน แต่ไม่ค่อยจะทำตามที่รับปากไว้ เช่น บอกว่าจะนำเครื่องจักรมาขุดยกร่องให้ หรือนำรถไถมาไถนาให้ พวกเรารอจนสิ้นฤดูการทำนายังไม่มาดำเนินการให้เลย” เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับคำยืนยันของเจ้าหน้าที่ประสานงานในชุมชนที่กล่าวว่า หลายเรื่องเราทราบปัญหาจากชาวบ้านแต่เมื่อนำเสนอต่อหัวหน้าที่รับผิดชอบไปแล้ว แต่ไม่ได้รับการอนุมัติ เพราะมีข้อจำกัดต่างๆ เช่น ไม่มีน้ำมัน รถไถเสีย เป็นต้น

เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญยิ่งของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ที่กล่าวมาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด จึงควรเพิ่มบทบาทความสำคัญของเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งดังกล่าวให้มีสถานะเกินกว่าความเป็นลูกจ้างชั่วคราวของหน่วยงาน ตลอดจนถึงกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบให้ชัดเจนในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นไปตามเป้าหมายของการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ

๖. ควรตั้งใจความพอเพียงของชาวบ้านบนฐานทรัพยากรที่เรามีอยู่เป็นทุนเดิม

หรือมีองค์ความรู้อยู่แล้วระดับหนึ่งเชื่อมกับฐานความพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เมื่อกล่าวถึงวิถีชีวิตที่พอเพียงสังคมส่วนใหญ่จะคิดว่าเป็นของใหม่ แต่บนเส้นทางของการพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมาได้เกิดองค์ความรู้เรื่องวิถีชีวิตที่พอเพียงโดยมีหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องความสันโดษรับรองแนวคิดดังกล่าวอยู่ ฉะนั้น วิถีชีวิตความพอเพียงเป็นเรื่องที่มีอยู่จริงในสังคมนี้ แต่จากห้วงระยะเวลาแห่งการโหมพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ส่งผลให้วิถีชีวิตที่พอเพียงถูกสร้างควมหมายอื่นกลายเป็นวิถีชีวิตที่ไม่พัฒนาไปในที่สุด การเข้าไปส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดขึ้นโดยมีปรัชญาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นฐานคิดสำคัญเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแสวงหากำไร ทำให้โลกนี้มีคนเพียงสองกลุ่มคือ ผู้ได้กำไร และผู้ขาดทุน ที่ขับเคลื่อนไปด้วยพลังแห่งอำนาจทุนไร้พรมแดน จากโครงการขยายผลที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ เข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านปรากฏว่า โครงการที่ได้รับผลสำเร็จทั้งในระดับ

ครัวเรือน และระดับที่สามารถพัฒนาต่อยอดไปสู่การพาณิชย์นั้น ทุกโครงการเป็นโครงการที่ชาวบ้านดำเนินการอยู่บนฐานทรัพยากรธรรมชาติที่ตนเองเป็นเจ้าของ หรืออย่างน้อยที่สุดชาวบ้านเองมีทุนทางด้านความรู้อยู่แล้ว จึงสามารถขับเคลื่อนต่อยอดโครงการขยายผลให้ เป็นไปตามเป้าหมายของโครงการได้ โครงการใดไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้าน และเป็นโครงการที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน โครงการเหล่านั้นก็เกิดปัญหาในการขับเคลื่อนให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์ เช่น โครงการปลูกปาล์ม ถึงแม้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ จะมีความปรารถนาดี แต่เมื่อนำปัจจัยในการผลิตเข้าไปให้แก่ชาวบ้าน การตอบรับเรื่องดังกล่าวก็เกิดขึ้นน้อย จึงทำให้เห็นว่า เมื่อศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ นำพันธุ์ปาล์มไปให้ชาวบ้าน แทนที่ชาวบ้านจะรับนำพันธุ์พืชเหล่านี้ลงปลูกในพื้นที่ กลับปรากฏว่าชาวบ้านปล่อยให้แห้งตายอยู่ตามริมถนน และพื้นที่ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ ช่วยเหลือขุดยกร่องให้ก็ยังคงว่างเปล่าจากพันธุ์ปาล์ม หรือโครงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อการค้า ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน

ข้อสรุปในที่นี้จึงกล่าวได้ว่า โครงการขยายผลในอนาคต ควรเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนจริงๆ ไม่ใช่เป็นความต้องการของหน่วยงาน และโครงการที่เป็นเรื่องนโยบายระดับชาติ เช่น การปลูกปาล์ม ปลูกยางพารา ก็ควรให้เป็นโครงการที่หน่วยงานเกี่ยวข้องทางนโยบายรับผิดชอบดำเนินการไป เพราะจะไม่เกิดความซ้ำซ้อน และศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ เองจะได้ดำเนินยุทธศาสตร์หลักของโครงการขยายผล ในเรื่องกิจกรรมทางการเกษตรรายย่อยที่ดำเนินการโดยคำนึงถึงพื้นที่เฉพาะของแต่ละศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ เป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นเรื่องของโครงการที่ขยายผลกิจกรรมเดียวกันกระจายไปทั่วประเทศ ดังที่เป็นอยู่

๗. ควรมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ ดูแลปัจจัยพื้นฐานอันเป็นทรัพยากรเพื่อการดำเนินชีวิตได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง

บทบาทหลักอีกส่วนหนึ่งของศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ คือ การดูแลป้องกัน อนุรักษ์และเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องดิน น้ำ ป่า ของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านอย่างยั่งยืน จากปรากฏการณ์จริงในชุมชนปัจจุบัน ปัญหาเรื่องดินเปรี้ยวถือว่า เป็นประเด็นสำคัญที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อศึกษาพัฒนาแก้ปัญหาดังกล่าว การแก้ปัญหาคุณภาพดินเจ้าภาพหลัก คือหน่วยงานด้านพัฒนาที่ดิน ในขณะที่สำนักพัฒนาที่ดินประจำศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ มุ่งเน้นที่จะแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพดิน อีกหน่วยงานหนึ่งก็จะพยายามแก้ปัญหาเรื่องน้ำ แต่เมื่อนำผลสำเร็จของการแก้ปัญหาแต่ละฝ่ายออกมาเสนอ ผลสรุปที่ได้คือ หน่วยงานของกรม

ชลประทานดำเนินการระบายน้ำเปรี้ยวออกจากพื้นที่ดินพรุ ส่งผลให้น้ำที่ระบายกระจายออกพื้นที่ทำเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่ซ้ำเติมปัญหาเรื่องดินเปรี้ยว พื้นที่ซึ่งดินยังไม่เปรี้ยวก็จะประสบปัญหากับดินเปรี้ยวต่อไปอีก ฉะนั้นในส่วนนี้ หน่วยงานที่มีส่วนในการพัฒนาจึงควรทำงานในลักษณะบูรณาการในการแก้ปัญหาและสนับสนุนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพราะการดำเนินการพัฒนาหากไม่ศึกษาให้เข้าใจ เข้าถึงแล้วเข้าไปพัฒนาในที่สุดผลก็จะไม่เกิดขึ้นเต็มเม็ดเต็มหน่วย นอกจากนี้ยังสร้างปัญหาระยะยาวให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย ดังกรณีตัวอย่างที่ยกมากล่าวแล้ว

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ นอกจากวางน้ำหนักในการส่งเสริมสนับสนุนตามโครงการขยายผลแล้ว ควรมีบทบาทหลักอีกด้านหนึ่งคือบทบาทการคุ้มครองป้องกันความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เพราะหากสิ่งเหล่านั้นยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่วิถีความพอเพียงก็มีความเป็นไปได้สูง แต่หากตรงกันข้าม ความเป็นไปได้ก็จะไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย.